

Lattmann Tamás

Fogolytábor a guantánamói támaszponton

Jelen írás a felszámolás előtt álló guantánamói fogolytábor történetével, illetve az itteni fogva tartással kapcsolatos jogi eljárásokkal foglalkozik. Nem tér ki azonban az olyan kérdésekre, mint a jogellenes harcos jogi státusának problémája, a fogva tartás jogalapjának kérdései, a kihallgatások, a rossz bánásmód, vagy a kínzás kérdésköre, mert ezek önmagukban is külön tanulmányok témáját képezhetik.

Általános kérdések

Az Amerikai Egyesült Államoknak a kubai Guantánamón berendezett fogolytáborával kapcsolatos kérdések a kezdetektől az érdeklődés középpontjában álltak. Egyrészt komoly emberi jogi vetületük miatt, másrészt pedig azért, mert politikailag is nagyon gyúlékony témává alakult, ráadásul nem csak amerikaiak számára. Magyar szempontból az az elmúlt időszakban felmerült elméleti lehetőség biztosított különleges érdekességet a témának, hogy a korábban ott fogva tartottak némelyike valamilyen úton-módon hazánkba kerülhet.

Természetesen azonnal megindult a vita mind a közvélemény, mind pedig a politika szintjén, hogy hogyan kerülnének Magyarországra, mit csinálhatnánk velük, kell-e, hogy idejőjjenek egyáltalán. Ezek a viták izgalmasak ugyan, de be kell látnunk, hogy résztvevőik ismeretei a legtöbb esetben a legfinomabban fogalmazva is csekélyek – ami persze aligha lehet akadály annak, hogy ezek a viták különösen éles-sé, időnként egyenesen „hitvita” jellegűvé alakuljanak.

Ebben a tanulmányban elsősorban ezeknek a vitáknak a jogi aspektusait szeretném vizsgálni. A széles körben elterjedt

félreértéssel ellentétben – amely szerint egy joghézag következtében működhet a guantánamói fogolytábor, ahol az amerikai hatóságok mindenkit megkínóznak – nagyon is komoly jogi viták kísérték ezt a folyamatot. Elég csupán az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságára utalnom, amely több esetben is foglalkozott ezzel a kérdéskörrel. Ezek során világosan kirajzolódott, milyen különbségek vannak az egyes bírók emberi jogi értelmezései között. Ebben a kérdéskörben is sokszor markánsan megmutatkozott az egyes főbírók konzervatív vagy liberális szemléletmódja, ami önmagában véve is mindig érdekes dolog, az azonban jól látható, hogy bármiféle kritikák is érték e bírói fórumot (emlékezetes, hogy sokan Bush elnökké választását is az alapvetően konzervatív többségű testületnek tulajdonították), jogiszakmai kérdésekben a testület egy pillanatig sem volt „odaadó” a republikánus adminisztráció irányában. Az eléje vitt ügyekben tisztességgel helytállt a szakmai és emberi jogi kérdések tekintetében még akkor is, ha ezzel kellemetlen pillanatokot okozott a kormánzatnak.

A mostani időszak egy újabb szempontja, hogy a 2009 januárja óta tevékenykedő új elnök által beígért és előrevetített „válto-

zás” természetesen ezt a kérdést is érintette. Ebben semmi meglepőt nem találhatunk, hiszen a választások egyik legfontosabb politikai témája a „terrorizmus elleni háború” volt, illetve a republikánusok által annak során elkövetett hibák, különös hangsúllyal a vélt vagy valós emberi jogi jogsértésekre. Obama elnök egyik első rendelete arról szólt, hogy a guantánamói fogolytáborot be kell zárni, az azonban még kérdéses, hogy ez konkrétan milyen további cselekményeket jelent majd. Látni kell, hogy az utolsó két évben már a republikánus kormányzatnak is ez volt a szándéka: fenntartásának nem sok értelme maradt, politikailag pedig igen nehezen vállalható problémát jelentett. A kérdések akkor is ugyanazok voltak, mint ma: mi legyen a foglyokkal, különösen azokkal, akikről időközben kiderült, hogy nem sok közülük van a terrorizmushoz, pláne nem az al-Káidához.

Az előző adminisztrációtól megörökölt problémakör egyik legérdekesebb eleme olyan jogi helyzet megteremtése volt, ami lehetőséggé vált egyes személyek bizonyos emberi jogainak jelentős korlátozása. Ez a jogellenes harcos (*unlawful combatant*) jogi kategóriájának a felállítására, pontosabban újbóli alkalmazására volt az amerikai jogban. Nem olyan régen egy újabb elnöki bejelentés is napvilágot látott, miszerint ezt a kategóriát is elvetik a továbbiakban, ami azért különösen érdekes, mert ezzel jogi értelemben már valóban nincs visszaút. Ezután már a „jogellenes harcosra”, azaz a genfi egyezmények rendszerében jogi védelmet lényegében nem élvező személyre vonatkoztatott kategória már nem ad sok lehetőséget az adminisztráció számára. Azzal a döntésével, hogy ezzel a vitatott jogi csúcsavarral nem él, az új kormányzat véleményem szerint megszüntette az ilyen gyakorlat

folytatásának jogi alapját, aminek komoly üzenetértéke van.

Maga a guantánamói támaszpont 1903 óta van az Egyesült Államok birtokában. Nem csak egy szűk értelemben vett katonai bázisról van szó, hanem egy egész földrajzi területet jelent Kuba déli részén, a Guantánamo-öböl körül. Eredetileg egy bérleti szerződéssel került Kubától az Amerikai Egyesült Államok birtokába, amit 1934-ben megújítottak. Ennek értelmében megszüntetése csak a szerződő felek közös megegyezésével vagy oly módon lehetséges, hogy az USA elhagyja a területet. Hatalomra kerülése után a Castro-rezsim a szerződést érvénytelennek mondta ki, az Egyesült Államok azonban fenntartotta, sőt megerősítette jelenlétét a területen – a két állam megromlott viszonyának egyik feszültségforrásaként. Jelenleg ez az egyetlen olyan támaszpont, amit az Egyesült Államok olyan állam területén tart fenn, amellyel nincsenek rendezett diplomáciai kapcsolatai. A terület katonai igazgatás alatt áll, a fennhatóságot a *Joint Task Force Guantánamo* nevű (JTF–GTMO rövidítésű) amerikai katonai alakulat (a tengerészgyalogság, hadsereg, haditengerészet, légi-erő és parti őrség által összeállított közös egység) gyakorolja fölötté.

A terület formálisan nem tartozik az Amerikai Egyesült Államok területéhez, aminek abban van, illetve volt némi jelentősége, hogy az amerikai jog alkalmazhatósága egy időben komoly viták tárgyát képezte. A támaszpontot, illetve az azon kialakított létesítményeket az USA már régebb óta is használta személyek fogva tartására, ugyanis azokat a kubai menekülteket, akik egy jobb élet reményében mindenféle lélekvesztőkön próbálták sikertelenül elérni az amerikai partokat, gyakran ide küldték az amerikai hatóságok, mint ahogy a kilencvenes évek elején a

Tahitiról érkező menekülteket is. Aki figyeli a híreket, emlékezhet, hogy 2007 októberében érkezett Magyarországra néhány kubai menekült, akiket régebben ugyancsak itt helyeztek el.

A 2001. szeptember 11-i terrorista támadások után kiemelt figyelmet kapott guantánamói támaszpontot, illetve az ott kialakított börtönt a legtöbben úgy képzelték, képzelik el, hogy ez egy egységes, nagy tábor, ahol az emberek láncra verve állnak, ülnek a napon, mivel az onnan érkező első felvételek ezt a képet keltették. Ez így, ebben a formában nem igaz. A létesítményt egy több részelemből álló, komplex börtönrendszerként kell elképzelni, több, egymástól nemcsak térben, hanem időben is elkülönült táborral. Az első és leghíresebb az úgynevezett *Camp X-Ray*, egy átmeneti létesítmény volt 2002 januárja és áprilisa között. Sokan az ekkor és itt készült, narancsszínű ruhában a szabad ég alatt térdeplő embereket ábrázoló híressé vált fényképekkel azonosítják az egész guantánamói fogolytábort, pedig ekkor már javában folyt a fogva tartottak kulturált elhelyezését biztosító körletek kialakítása. 2002. január 11-én érkezett első hús fogoly, akiket ideiglenes körülmények között tartottak fogva egészen 2002. április 29-ig, amikor elkészült a *Camp Delta*, ami már normálisabb börtönkörülményeket jelentett.

A *Camp Delta* maga is egyfajta gyűjtőfogalom, e táboron belül is több „fokozatot” alakítottak ki (*Camp 1–4*, *Camp Echo*). A számok a szigorúsági szintet jelentik, a *Camp Echo* pedig a kiemelt fontosságú része a komplexumnak, mert itt tartották fogva azokat az embereket, akik „értékesek” voltak, vagy azért, mert különösen hasznos információkat reméltek tőlük, vagy azért, mert különösen veszélyesnek tartották őket. A bekerülő fogva tartottat

először a 3. szinten helyezték el, majd attól függően, hogy mennyire volt hajlandó együttműködni, milyen volt a magatartása, úgy kerülhetett az 1. szintre, ahol több kedvezmény is megillette, például a sportolás vagy a kapcsolattartás lehetősége a külvilággal. (Érdekességként jegyzem meg, hogy bár az USA folyamatosan megtagadta a hadifoglyok számára a genfi egyezményekben megállapított jogok biztosítását, a kapcsolattartásra például az azokban megállapított szabályokat alkalmazták.) Összességében az egész létesítményt úgy kell elképzelni, mint egy általánosan mindenhol működő, összetett börtönrendszert.

A 4. szint általános fegyelmi jellegű fokozatként működött, a *Camp Echo* pedig kifejezetten szigorított részként a különösen fontos vagy veszélyes őrizetesek számára, akik itt egyszemélyes cellákban laknak, nincs érintkezési lehetőségük egymással, kizárólag egyedül étkeznek és mehetnek meghatározott ideig tartó sétára.

A legspeciálisabb része a létesítménynek a *Camp Iguana*, ahová azok az emberek kerültek, akikkel úgymond már nem tudnak mit kezdeni, mert időközben kiderült róluk, hogy nem terroristák, mégis valamilyen módon odakerültek. (Ennek mikéntjére később még visszatérünk.) Ebben a részlegben állandó közösségi érintkezésre van lehetőség, az itteni elhelyezés sokkal barátságosabb, a „cellák” inkább emlékeztetnek valamiféle szállásra, semmint börtönhelységekre. Fogva tartásukra igazából nem is lenne lehetőség, hazaengedni vagy hazaküldeni viszont bizonyos okokból nem lehet őket. Szögezzük le mindjárt, hogy elsősorban éppen ezekkel a személyekkel, nem pedig a börtönrészlegben fogva tartottakkal kapcsolatban merült fel, hogy a Magyar Köztársaság esetleg befogadhatná némelyiküket.

Az általánosan elterjedt híreszteléssel ellentétben az sem igaz, hogy a tábor területén rossz az ellátás – ezt éppen a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának a különböző jelentései cáfolják, illetve az a tény, hogy két teljesen felszerelt műtő van a területen, képzett orvosi személyzet áll rendelkezésre. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága több alkalommal hajtott végre olyan jellegű látogatást a komplexumban, és készített interjúkat fogva tartott személyekkel, amelyekre a nemzetközi fegyveres konfliktusokra irányadó, 1949-ben elfogadott harmadik genfi egyezmény biztosított a számára jogot. Az USA látszólag kevés dologban tűnt igazán határozottnak a terrorizmussal kapcsolatban, de abban igen, hogy a harmadik genfi egyezményt nem volt hajlandó alkalmazni az itt fogva tartottak vonatkozásában: ehhez képest diplomáciai tárgyalásokkal sikerült rávenni az amerikaiakat arra, hogy beengedjék a Vöröskereszt képviselőit és együttműködjenek velük.

Természetesen nagyon sok vitatható kérdés van napirenden, különös tekintettel a bánásmód és a kihallgatási technikák területén, a tábormal kapcsolatban azonban nagyon leegyszerűsítő az a közvélekedés, hogy ide egyszer csak bekerülnek emberek, és onnantól nem lehet róluk tudni semmit.

A rendelkezésre álló adatok szerint a tábor működése alatt összesen 774 személy fordult meg Guantánamón. Az egyszerre jelen lévők maximális száma 680 volt, és ha kicsit alaposabban megvizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a foglyok összetétele erősen nemzetközi. A többek között orosz, kínai, francia és egyéb állampolgárok látnak rögtön felvetődhet, honnan és legfőképpen hogyan kerülhettek ilyen személyek is ebbe a helyzetbe. Legalább két irányból érkeztek ide emberek. A fogva

tartottak nagyobb részét valóban a közvetlenül az amerikaiak által foglyul ejtett, terrorista cselekményekkel vádolt személyek alkotják, de legalább ugyanilyen fontosak és politikai szempontból még kellemetlenebbek voltak azok, akiket más államok adtak át az Egyesült Államoknak, azt állítva róluk, hogy terroristák.

Jól ismert azoknak az ujuguroknak a története, akik Kína ellen szervezkedtek. Ők az iszlám szélsőségesek táboraiban kaptak kiképzést, s mivel a pakisztáni hatóságok itt fogták el, rögtön terroristaként is kezelték őket, és rövid úton Guantánamón találták magukat. Az amerikaiak egy idő után rájöttek, hogy semmi közük sincs az USA elleni terrortámadásokhoz, sőt bajosan bizonyítható, hogy bármilyen konkrét jogsértő cselekményhez is, viszont egyáltalán nem volna szerencsés, ha kiadnák őket Kínának, ahol a politikai foglyok sorsa tudvalevőleg felettebb kellemetlen. Ráadásul az amerikai hatóságok csak az amerikai belső jog megsértésével adhatnák ki ezeket a személyeket, hiszen annak alapján senki sem adható ki olyan államnak, ahol például kínzás veszélyének lenne kitéve.

A foglyotábor és a kapcsolódó legfontosabb események

A guantánamói foglyotáborral kapcsolatos legfontosabb események, valamint kiemelten a jogi szempontból fontos bírói döntések áttekintésével kibontakozhat előttünk a létesítményt kísérő jogi viták sorozata.

A támaszponton lévő foglyotábor megnyitására tehát az első húsz fő odaszállításával 2002 januárjában került sor – és szinte azonnal meg is indult az első bírósági eljárás, amit civil emberi jogi jogvédő csoportok kezdeményeztek az egyes fog-

va tartottak nevében és a fogva tartás jogosságának vitatásával. Ez volt a híressé vált *Rasul v. Bush-ügy*. Mivel a fogolytábor nem az Amerikai Egyesült Államok valamelyik tagállamának területén található, hanem úgynevezett „közvetlen szövetségi irányítás alá tartozó területen”, a pert az ilyen területek vonatkozásában általános illetékességgel bíró Washington D. C. szövetségi kerületi bíróság előtt indították meg. A felperesek az ausztrál állampolgár David Hicks, valamint Shafiq Rasul és Asif Iqbal brit állampolgárok voltak. Ekkor tört ki az első éhségstrájk is, aminek közvetlen kiváltó oka az volt, hogy az amerikai őrszemélyzet kezdetben nem engedélyezte a turbánviselést.

Bush elnök 2002 márciusában jelentette be, hogy jogkörével élve a fogva tartott személyeket úgynevezett katonai döntőbizottságok, azaz különleges katonai törvényszékek elé fogják állítani. Ennek az volt a jelentősége, hogy ezekre a bírói eljárásokra nem a „normális” bírói struktúrában kerül majd sor, és ami ennél is lényegesebb: az általánosnál sokkal kevesebb eljárási garanciát tartalmazó szabályok alapján. Az amerikai szövetségi civil vagy katonai bírói rendszerben ugyanis biztosítani kellett volna minden eljárási, garanciális szabályt, beleértve például az információk megszerzésére vonatkozó, az azok felhasználhatóságát korlátozó szigorú szabályokat is. Meg kell jegyeznünk, hogy ez az adott körülmények között nem meglepő: minden állam jogrendjében lehetőség van arra, hogy titkosszolgálati információkat más módon kezeljenek. Az emberi jogok védelmére rendelt nemzetközi jogi szabályok is lehetővé teszik az ilyen korlátozásokat. A gondot az jelentette, hogy a kritikák szerint az adminisztráció mintha túl nagy korlátozási lehetőséget szeretett volna szerezni magának. A kato-

nai döntőbizottságok módszere azért tűnt kezdetben megfelelő megoldásnak, mert az amerikai belső jog szempontjából ez létező jogintézmény volt – igaz, a gyakorlatban utoljára a második világháború időszakában alkalmazták.

2002 júniusában indult meg az újabb eljárás, a *Hamdi v. Rumsfeld-per*. E *habeas corpus* kérelem lényege a fogva tartás jogosságának vitatása, pontosabban a fogva tartás jogossága bírói úton való megtámadhatatlanságának sérelmezése volt. Októberben már négy személyt elengedtek, akiknek további fogva tartását nem látták szükségesnek.

Az egyik első – 2003 márciusában megszületett – szövetségi bírói döntés megerősíteni látszott az adminisztrációnak azt a jogi megfontolását, hogy az Egyesült Államok területén kívül fogva tartott személyeknek nincsenek az amerikai belső jog eszközével kikényszeríthető jogaik. Később ez az álláspont a Legfelsőbb Bíróság előtt már nem bizonyult életképesnek. Júliusban kerültek az első ügyek a katonai döntőbizottságok elé. 2003 októberében jelent meg az első olyan, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által kiadott jelentés, ami már negatív megállapításokat is megfogalmazott a táborral kapcsolatban. A későinek tűnő időpont magyarázata, hogy egészen addig működött a bizalmas természetű együttműködés az Egyesült Államokkal, ám – szemben a Vöröskereszt általános gyakorlatával – a *The New York Times* hasábjain kiszivárogtatott jelentésrészletek miatt helyesnek tűnt a nyilvánosságra hozatal.

2003 novemberében döntött úgy első alkalommal a Legfelsőbb Bíróság (a *Rasul v. Bush-ügyben*), hogy meg fogja hallgatni a *habeas corpus* kérelmet. Ennek eredményeképpen például Hicks számára kirendeltek egy teljes jogkörrel eljáró ügyvédet

is, amire addig nem került sor. 2003 végére egyébként már összesen nyolcvan embert engedtek el a guantánamói táborból.

2004 nem indult jól az adminisztráció szempontjából, ugyanis januárban a katonai döntőbizottságok előtti eljárásokra kirendelt katonai védők – azok a katonatisztek, akik az amerikai katonai ügyészségen dolgoztak, és azt a hálátlannak tűnő feladatot kapták, hogy jogi védelmet biztosítsanak az eljárás alá vont személyek számára – arra a jogi álláspontra helyezkedtek, hogy ezeknek a katonai döntőbizottságoknak az alkalmazása az adott körülmények között ellentétes az amerikai alkotmánnyal. Márpedig ez hosszas jogi vitákat vetített előre. A folytatás sem tűnt biztatóbbnak. Áprilisban került sor a meghallgatásokra a Legfelsőbb Bíróság előtt a *Rasul v. Bush-ügyben*, majd júniusban a bíróság kimondta, hogy a fogva tartott személyeknek joguk van a fogva tartásuk jogi felülvizsgálatára.

Ez a határozat látványos rést ütött ugyan az adminisztráció államterületen kívülségre alapozó jogi érvelésén, de fontos tisztázni, hogy a főbírók nem önmagában a fogva tartások, hanem csupán a jogi felülvizsgálat hiányának jogellenességét mondták ki. Erre válaszként hozta létre az adminisztráció az úgynevezett *Combatant Status Review Tribunal (CSRT)* nevű intézményt a Pentagon struktúráján belül, melynek azt a feladatot szánták, hogy jogi eljárás keretében határozza meg az elé állított fogva tartott személyek helyzetét és a fogva tartás jogszerűségét is. Cél volt annak megállapítása is volt, hogy kik azok, akikkel szemben már nem érdemes további eljárásokban gondolkodni, hiszen mint láttuk, az őrizetek egy részét nem az amerikai fegyveres erők fogták el, és egyre komolyabb kétségek merültek fel több fogva tartott személy esetében is. A CSRT-eljárások eredménye-

képpen az *enemy combatant* („ellenséges harcos”) besorolást kapott személyeket tarthatták fogva további eljárásra (miközben évente egyszer felülvizsgálatot irányoztak elő az esetükben). Akikről azt állapították meg, hogy nem jelentenek vagy nem jelentettek fenyegetést (*no longer enemy combatant – NLEC*), azokat elvben haza kellett szállítani, pontosabban át kellett adni a honi hatóságoknak.

Az ezek előtt meginduló eljárások mellett párhuzamosan megkezdődnek azok a döntőbizottsági eljárások is, amelyekkel kapcsolatban a kirendelt védők még januárban jutottak arra a következtetésre, hogy alkotmányellenesek. A védelem keretében kifejtett ez irányú véleményük természetesen nem akadályozhatta meg az eljárások megindulását, de az érv később jelentős lett. Ezekben az eljárások került sor első alkalommal arra, hogy egy civil jogvédő szervezet (*Center for Constitutional Rights*) által megbízott ügyvédek jutottak el Guantánamóra, és ott mind a döntőbizottsági, mind pedig a CSRT-eljárások keretében találkoztak az általuk képviselt fogva tartott személyekkel. Innentől kezdve ezen a két szalon futottak az eljárások: a már megindult döntőbizottsági eljárások mellett a CSRT keretében vizsgálták azok ügyeit, akik ellen a döntőbizottsági eljárás még nem volt folyamatban.

Nem sokkal ezután a döntőbizottsági eljárások is megkapták az első sortűzet. A folyamatban lévő eljárásokkal kapcsolatban a védők kérelemmel fordultak a szövetségi bírósághoz: fentebb leírt álláspontjuk alapján megtámadták az eljárások alkotmányosságát. Ennek eredményeképpen 2004 novemberében megszületett a *Hamdan v. Rumsfeld-ügyben* az első szövetségi bírói döntés arról, hogy a katonai döntőbizottságok valóban alkotmányellenesek, és le kell állítani őket. Ez az elsőfo-

kú szövetségi bírói döntés akkor megakasztotta a folyamatban lévő döntőbizottsági eljárásokat, de addigra már a nélkül is 114 személyt engedtek el a fogolytáborból

A döntőbizottságokkal kapcsolatos jogi viták különösebben nem érintették a CSRT-eljárások menetét, ezek 2005 márciusában végül le is zárultak. A fogva tartott személyek vizsgálata eredményeképpen az 558 személyből 38 olyat azonosítottak, akinek a további őrizetét – illetve akik ellen büntetőeljárás indítását – nem tartották indokoltnak. A *Camp Iguana* létesítménybe azok kerültek át közülük, akiket valamiért nem tudtak hazaengedni: jelenleg az ő helyzetük tűnik a legnehezebben megoldhatóknak. A legkomolyabb problémát az ő esetükben a mai napig az jelenti, hogy a saját hatóságaiknak való átadásuk komoly veszélyekkel járhat. Több esetben reális a veszélye annak, hogy olyan hatósági eljárások, rossz bánásmód, esetenként kínzás várna rájuk, ami miatt a kiadásuk mind a nemzetközi, mind pedig az amerikai jogot is sértené.

Ugyanekkor robbant ki a nagy visszhangot keltő Korán-botrány is: amerikai kihallgatók állítólag megtaposták és egyéb sértő módon bántak a Korán példányaival a kihallgatások során, ami – különösen az Abu Ghrabi-börtönbotrány után – újabb feszültségeket gerjesztett.

Újabb fordulat történt júliusban, amikor az elsőfokú szövetségi bíróságnak a *Hamdan v. Rumsfeld-ügyben* hozott döntését a szövetségi fellebbviteli bíróság megváltoztatta. Határozata alapján a döntőbizottsági eljárásokkal kapcsolatos alkotmányossági aggályok nem bizonyultak megalapozottnak, ennek eredményeképpen a döntőbizottsági eljárások folytatódtak. Novemberben a Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy ő tesz pontot a vita végére, meghallgatja a fellebbviteli határozattal szembeni

kérelem folytán elé kerülő ügyet, és ezzel a lehető legmagasabb szintű amerikai belső jogi fórum elé engedi.

Ez a döntés számos politikai és jogi következménnyel járt. A törvényhozásban korábban például a Lindsay Graham republikánus szenátor által jegyzett törvényjavaslat kifejezetten kizárta volna a *habeas corpus* kérelmek előterjesztésének lehetőségét a guantánamói fogva tartottak tekintetében, megakadályozandó a további bírói eljárásokat. Ezzel egyidejűleg Hicks ellen folyó, a korábban már többször is említett katonai döntőbizottsági eljárást is leállította egy szövetségi bíró, hiszen a *Hamdan v. Rumsfeld-ügyben* várható volt a Legfelsőbb Bíróságtól, hogy kvázi alkotmánybírói jogkörében olyan határozatot fog hozni, ami azt az eljárást is befolyásolja majd. És hogy tovább nőjenek az adminisztráció gondjai, még októberben John McCain, a későbbi republikánus elnökjelölt olyan tartalmú törvénymódosítást terjesztetett elő, ami mindennemű embertelen bánásmódot megtiltott a fogva tartottakkal szemben. Természetesen ezzel a lépéssel a Bush-vonallal a 2000-es republikánus előválasztások botrányai óta feszült viszonyban lévő, egyénieskedésre amúgy is hajlamos veterán arizonai szenátor saját politikai céljait is szem előtt tartotta: ennek a párton belüli összezőrdülésnek komoly politikai hatása volt.

2005 végére a fogolytáborban fogva tartott személyek száma újabb 54 fővel csökkent. 2006 márciusában indultak meg a Legfelsőbb Bíróság előtti meghallgatások a *Hamdan v. Rumsfeld-ügyben*, áprilisban pedig először jelentek meg hivatalos adatok arról, hogy kiket tart egyáltalán fogságban a Pentagon. Az ezt követő időszakban a politikai közvéleményt borzoló újabb eseményekről: öngyilkossági kísérletekről, zavargásokról, újabb éhségstrájkokról ér-

keztek hírek. Az utóbbiakkal kapcsolatban komoly vitákat keltett például, hogy lehet-e „kényszeretetésnek” alávetni a fogva tartott személyeket.

2006 júniusában a Legfelsőbb Bíróság rendkívül fontos határozatot hozott: a *Hamdan v. Rumsfeld-ügyben* kimondta, hogy a katonai döntőbizottsági eljárások alkotmányellenesek. Határozatával felülírta az előző év júniusában hozott fellebbviteli döntést, és ami igen fontos eleme a határozatnak: elutasította az adminisztráció azon érvelését, amely szerint a „terrorizmus elleni háború” során fogságba ejtett személyek esetében a hadviselés során fogságba ejtettek jogait garantáló genfi egyezmények nem alkalmazandók. Félreértés ne essék: természetesen nem az egyezmények teljes körű alkalmazandóságát, így például a hadifogoly státus megadásának kötelezettségét mondta ki a bíróság, de azok alapvető elvi alapú kizárásukat minősítette jogellenesnek. Az ítélet előírta, hogy a kormánzatnak jogalkotói úton gondoskodnia kell a fogva tartások, illetve a felelősségre vonások alkotmányos úton történő biztosításáról.

Ezt követően 2006 augusztusában újabb fontos döntés született: a szövetségi fellebbviteli bíróság elrendelte a török állampolgárságú, de német rezidens Murat Kurnaz elengedését. Első fokon már korábban megszületett a döntés, de az a kormányzat fellebbezése miatt csak a fellebbviteli szinten tudott jogerőre emelkedni. Kurnazt Németországba szállították, ahol a német hatóságok szabadon engedték. Később, 2008 májusában ő volt az első személy, aki tanúvallomást tett a Szenátus guantánamói visszaéléseket vizsgáló bizottsága előtt.

2006 szeptemberében 14 olyan „különösen fontos” személy került Guantánamóra, akik a 2001. szeptember 11-i támadások-

kal álltak kapcsolatban, de nehezen megállapítható, hogy hol tartották őket fogva korábban. (Ez rámutat arra is, hogy bár a figyelem mindig a guantánamói támaszpontonra irányult, az USA sok más ilyen jelentőségű létesítményt is üzemeltetett az elmúlt években.) Értesülvén ideszállításukról, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága rögtön megjelent és meglátogatta az új foglyokat.

A Legfelsőbb Bíróságnak a *Hamdan-ügyben* hozott ítéletére reagálva októberben az adminisztráció kezdeményezésére a törvényhozás létrehozta az új *Military Commissions Act* (a katonai döntőbizottságokról szóló törvény) nevű jogszabályt: ennek alapján tervezték lefolytatni a további eljárásokat a 2001 novemberében elfogadott elnöki rendelet helyett. Ezzel majdnem egyidejűleg, 2006 novemberében került sor első alkalommal egyes fogva tartott személyek kvázi menekülteként való kiadatására. A CSRT-eljárás során három ember kapott NLEC-minősítést, Albánia pedig vállalta, hogy menekült státust biztosít a számukra.

Mivel a *Military Commissions Act* képében új jogszabály születik, a katonai döntőbizottságok újra megkezdik működésüket, immáron az itteni szabályok alapján. 2006 decemberében a szövetségi bíróság első fokon a *Hamdan-ügyben* – hiszen a Legfelsőbb Bíróság ítélete után az ügy visszakerült első fokra – az új törvény szabályaira hivatkozva elutasítja a kérelmet. Mivel az új törvény kifejezetten kizárta a katonai döntőbizottsági eljárásokkal szembeni panaszra a szövetségi bíróság joghatóságát, az eljáró szövetségi bíró nem hozhatott más döntést.

Év végére újabb 114 fogva tartott személyt engedtek el a fogolytáborból.

2007 januárjában a védelmi minisztérium *Military Commissions Manual* formájában új

jogi szabályanyagot fogadott el, amely onnantól kötelező volt a fogva tartók számára. 2007 márciusában indult meg a tizennégy „különösen fontos” személynek a CSRT-eljárása, akik nemrég érkeztek a támaszpontra. Véget ért az ausztrál Hicks története, aki a katonai döntőbizottsági eljárásban bűnösnek vallotta magát. El is ítélik, majd a kiszabott szabadságvesztés végrehajtására rögtön ki is adták Ausztráliának.

2008 júniusában megindultak a szeptember 11-i terrortámadások miatti eljárások, amelyek során változatos ítéleteket hoztak. Augusztusban ítélet született Hamdan ügyében is, akinek az előzetesen letöltött idő beszámítása miatt már csak alig öt hónapot kellett börtönben töltenie – ebből is az utolsót már hazájában, Jemenben.

Közben a Legfelsőbb Bíróság ismét egy igen jelentős döntést hozott, ami tulajdonképpen az utolsó szeget verte a Bush-kormányzat korábbi jogi érvelésének koporsójába. A *Boumediene v. Bush*, illetve *Al Odah v. US-ügyekben* a bíróság 5–4 arányban (tehát elég komoly megosztottságban) úgy döntött, hogy a fogva tartotaknak joguk van a *habeas corpus* kérelem előterjesztéséhez.

Hogyan tovább?

2009-re jutottunk el tehát Barack Obamának a Guantánamón működtetett fogolytábor bezárásáról szóló rendeletéig, ami lényegében hátraarcot jelent a Bush-adminisztráció gyakorlatához képest.

Kérdés, hogyan tovább? Mi lesz azokkal a személyekkel, akikről már most is lehet tudni, hogy nem álltak kapcsolatban a szervezett terrorizmussal, vagy legalábbis még semmilyen olyan cselekményt nem követtek el, ami büntethetővé teszi őket az amerikai jog alapján? Vajon milyen lehetőségek merülnek fel azokkal kapcsolatban, akiket hazaküldeni nem lehet, viszont az Egyesült Államok nem akar menedékjogot biztosítani számukra? Milyen szerepe lehet ennek a problémának a megoldásában Európának, vagy akár a Magyar Köztársaságnak? Egyáltalán kell-e, hogy szerepe legyen, vagy dőljünk hátra, és mondjuk azt, hogy ezt a helyzetet az amerikaiak maguknak hozták össze, valahogyan birkózzanak meg vele?

Nem hiszem, hogy ebben a kérdésben Magyarországnak helyes lenne az Európai Unió nélkül egyedül állást foglalnia. Nem csupán politikai okokból, hanem azért is, mert ha olyan döntés születne, hogy befogadnánk ilyen személyeket, akkor annak a schengeni egységes belső terület okán mindenképpen lenne uniós hatása. Természetesen ez fordítva is igaz, ezért véleményem szerint ebben a kérdésben minden uniós tagállamnak egységes álláspontra kell helyezkednie, még akkor is, ha egyébként erre nem egészen egyértelmű, hogy milyen uniós jogi kötelezettségeik vannak.

Kíváncsian várjuk, hogy a közeljövőben az Obama-adminisztráció milyen megoldásokat talál majd erre az alapvetően sok ponton elrontott problémakör megoldására. ■